

مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه‌ای

منش‌های اخلاقی والدین

children's social skills based on family social capital according to the mediating role of parents' moral character

Alireza Sharifi Ardani

Ph.D Student. Department of Educational Psychology,
Faculty Of psychology and Educational Science,
University of shiraz, shiraz, Iran.

Dr. Farhad Khormaei*

Associate Professor, Department of Educational
Psychology, Faculty Of psychology and Educational
Science, University of shiraz, shiraz, Iran.

Khormaei@shirazu.ac.ir

علیرضا شریفی اردانی

دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم
تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

دکتر فرهاد خرمایی (نویسنده مسئول)

دانشیار گروه روانشناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی،
دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Abstract

The aim of this study was to predict children's social skills based on family social capital according to the mediating role of parents' moral character. The study population included all parents of elementary school students in Yazd who were studying in the academic year 2019-2020. The sample size was 400 parents who were selected by cluster (multi-stage) random sampling method and 382 of them completed the questionnaires. The social skills rating system (SSRS), Family social capital questionnaire (FSCQ) (Akbari, 2014), and Moral character questionnaire (MCQ) (Khormaei and Ghaemi, 2018) were used to measure the studied variables. PLS-SEM was used to perform structural equations. Results Structural equation analysis showed that direct paths of social capital to moral character are significant ($p < 0.001$, $\beta = 0.23$). Direct paths of social capital to social skills are significant ($\beta = 0.26$, $P = 0.002$). The direct paths of moral character to social skills are significant ($\beta = 0.25$, $p < 0.001$). The finding also showed that the indirect path of social capital to social skills is also significant due to the mediating role of moral character ($\beta = 0.057$, $p = 0.045$). Model fitness indices also showed that the model has an acceptable fitness. It can be concluded that the family social capital can predict the children's social skills both directly and through parents' moral character.

چکیده

هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین بود. جامعه پژوهش شامل کلیه والدین دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر یزد بود که در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل بودند. حجم نمونه تعداد ۴۰۰ نفر از والدین بودند که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای (چندمرحله‌ای) انتخاب شدند و از این تعداد ۳۸۲ نفر پرسشنامه‌ها را تکمیل نمودند. برای سنجش متغیرهای مورد مطالعه از پرسشنامه‌های مهارت‌های اجتماعی گرشام و ایوت (SSRS) (۱۹۹۰)، سرمایه اجتماعی خانواده اکبری (FSCQ) (۱۳۹۳) و پرسشنامه منش‌های اخلاقی خرمایی و قائمی (MCQ) (۱۳۹۷) استفاده شد. جهت انجام معادلات ساختاری از PLS-SEM استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که مسیر مستقیم سرمایه اجتماعی به منش‌های اخلاقی معنی‌دار است ($\beta = 0.23$, $p < 0.001$). مسیر مستقیم سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی معنی‌دار است ($\beta = 0.26$, $p = 0.002$). مسیر مستقیم منش‌های اخلاقی به مهارت‌های اجتماعی معنی‌دار است ($\beta = 0.25$, $p < 0.001$). همچنین یافته‌ها نشان داد که مسیر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی نیز معنی‌دار است ($\beta = 0.057$, $p = 0.045$). شاخص‌های برازش مدل نیز نشان داد که مدل مذکور برازش مناسبی دارد. می‌توان نتیجه گرفت که سرمایه اجتماعی خانواده هم به صورت مستقیم و هم به واسطه منش‌های اخلاقی والدین می‌تواند مهارت اجتماعی فرزندان را پیش‌بینی کند.

Keywords: Moral Character, Family social capital, Social skills.

واژه‌های کلیدی: منش‌های اخلاقی، سرمایه اجتماعی خانواده، مهارت‌های اجتماعی.

مهارت‌های اجتماعی از جمله موضوعاتی است که از دیرباز در کانون توجه پژوهش‌گران و برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت بوده است، به طوری که در متون پژوهشی، مهارت‌های اجتماعی به عنوان رفتارهای مورد قبول اجتماع و یاد گرفته شده‌ای تعریف می‌شود که منجر به ارتباط با دیگران و بهبود کیفیت زندگی می‌شود (آدبسی، آبرو هام و آموی، ۲۰۱۴؛ کینگری، اردلی و اسکار پلو، ۲۰۲۰؛ کایونگ و سان، ۲۰۲۰). افرادی که فرصت‌های اجتماعی شدن با دیگران را کمتر تجربه می‌کنند، مهارت‌های اجتماعی کمتری در برخورد اجتماعی دارند و از سویی شکست در اجتماعی شدن منجر به اجتناب از تعاملات اجتماعی می‌شود (هنریکه، ۲۰۱۶). این افراد سطوح قابل توجهی از اضطراب اجتماعی را تجربه می‌کنند و اغلب در برقراری ارتباط با دیگران مشکل دارند و ممکن است توانایی‌های لازم را برای نشان دادن علائم اجتماعی و رفتار مناسب نداشته باشند (آنجلیکو، کریپا، جوز و لوریرو، ۲۰۱۳؛ کمپر-درمارکو، شانگمن، فاری و لارنسو شوارتز - مت، ۲۰۲۰). کودکان با ضعف در مهارت‌های اجتماعی پرخاشگر، تندخو و منزوی هستند و مورد تنفر دیگران قرار گرفته و توان همکاری مؤثر با دیگران را ندارند، آن‌ها به شدت در معرض خطرات جسمی، روحی، اخراج از مدرسه و غیره هستند (کایونگ و سان، ۲۰۲۰). کودکانی که واجد مهارت‌های اجتماعی هستند، می‌دانند چگونه رفتار کنند تا خوشایند دیگران باشند. مهارت‌های اجتماعی افراد را قادر می‌سازد از دیگران کمک بخواهند، نیازهای خود را با روش‌های مناسب برطرف سازند، در کنار دیگران به سر ببرند و دوست‌یابی کنند، روابط سالمی را ایجاد کنند، از خود حفاظت کرده و به طور کلی بتوانند با جامعه به طور هماهنگی ارتباط برقرار کنند (کمپر-درمارکو و همکاران، ۲۰۲۰). یکی از مهم‌ترین وظایف خانواده، اجتماعی کردن کودکان است و خانواده اولین زمینه‌ی اجتماعی را برای کودکان فراهم می‌کند (برونفن برونر و موریس، ۲۰۰۶).

در نظریه سیستم‌های بوم‌شناختی^۱ رشد انسانی برونفن برونر و موریس (۲۰۰۶)، کودک را در درون دوایری متحدالمرکز قرار می‌دهد که زمینه‌های مختلف اجتماعی شدن را نشان می‌دهد که در این بستر کودک مهارت‌های اجتماعی را نیز دریافت می‌کند. وی در نظریه تجدیدنظر شده خود با عنوان مدل زیست‌بوم‌شناختی تأکید ویژه‌ای بر فرایندهای مجاوری^۲ چون تعامل والد-فرزند دارد، از این رو پژوهش حاضر نیز به پیروی از نگاه سیستمی برونفن برونر و موریس (۲۰۰۶)، سعی در بررسی عوامل مرتبط با والدین و خانواده دارد که مهارت‌های اجتماعی کودک را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. بلسکی^۳ (۱۹۸۴؛ تاربان و شاو، ۲۰۱۸) در مدل فرایند فرزند پروری^۴، مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده رفتار والدین را ویژگی‌های شخصیتی آن‌ها معرفی می‌کند و پژوهشگران نیز بر این باورند که شخصیت و سایر صفات، نحوه پاسخ والدین به موقعیت‌های مختلف فرزند پروری را تحت تأثیر قرار می‌دهد (بورشتاین، هان، هاینز، ۲۰۱۱؛ تاربان و شاو، ۲۰۱۸). منش اخلاقی^۵ از جمله سازه‌های شخصیتی که اخیراً مورد توجه پژوهشگران گرفته است (کوهن و مورس، ۲۰۱۴؛ خرمائی و قائمی، ۱۳۹۷).

خرمائی و قائمی (۱۳۹۷) در تعریفی، منش اخلاقی را شبکه‌ای از صفات و خصیصه‌هایی می‌دانند که ارزش‌های فرهنگی را شامل می‌شود، نسبتاً پایدار و سازمان‌یافته هستند و در تعامل با موقعیت، می‌توانند شناخت، هیجان و رفتار فرد را تحت تأثیر قرار دهند. این

1. social skills
2. Abbasi, Iroham & Amwe
3. Kigery, Erdley & Scarpulla
4. Kung, Sun
5. Henriques
6. Agdic, Paulo, Alexandre & Loureiro
7. Kimper-DeMarco, Shankman, Fearay, Lawrence & Schwartz-Mette
8. Bonfenbrenner & Morris
9. ecological systems
  1. . bioecological model of human development 0
  1. . Proximal Processes 1
  1. . Miris 2
  1. . Belsky 3
  1. . Taraban & Shaw 4
  1. . Parenting Process Model 5
  1. . Bernstein, Hahn & Haynes 6
  1. . Moral Character 7
  1. . Chen & Morse 8

پژوهشگران، با مطالعه مهم ترین منابع اخلاقی و مصاحبه با صاحب نظران و دانشجویان این صفات را استخراج نموده و با انجام پژوهشی هشت نوع منش اخلاقی را شناسایی کردند که شامل: ۱-منش آداب گرا/گستاخانه؛ ۲-منش وظیفه گرا/تساهل گرا؛ ۳-منش پارسایانه/انکار و رزانه؛ ۴-منش بخشش گرا/مقابله گرا؛ ۵-منش صداقت گرا/نیرنگ بازانه؛ ۶-منش تبعیت گرا/طغیان گرا؛ ۷-منش حساسیت گرا/بی تفاوت گرا و ۸- منش استقلال گرا/وابستگی گرا (تعلق گرا) (خرمائی و قائمی، ۱۳۹۷).

از نظر پژوهشگرانی چون ناروز و لاپسلی (۲۰۰۹) منش های اخلاقی نمی توانند در خلأ شکل بگیرند و به نقش ویژگی های بافت اجتماعی- اقتصادی بر شکل گیری منش اخلاقی نیز تأکید می کند که در این بین به نقش سرمایه های اجتماعی نیز اشاره شده است، در تعریفی پوتنام (۲۰۰۰) سرمایه اجتماعی را مجموعه ای از مفاهیم مانند اعتماد، هنجارها و شبکه ها می داند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک جامعه می شود و از نظر وی اعتماد و ارتباط متقابل اعضا در شبکه ها به عنوان منافع هستند که در کنش های اعضای جامعه موجود است. سرمایه اجتماعی خانواده که در پژوهش حاضر مورد توجه است برای اولین بار توسط کلمن (۱۹۹۰) مورد توجه قرار گرفت که نشان دهنده یک گروه، شبکه اجتماعی و روابط بین افراد بالغ و کودکان است که برای کودک در حال رشد بسیار مهم است. وی دو نوع سرمایه اجتماعی خانواده را از هم تفکیک نموده است، سرمایه اجتماعی درون خانواده و سرمایه اجتماعی بیرون خانواده. سرمایه اجتماعی درون خانواده شامل زمانی است که والدین با یکدیگر و با فرزندشان می گذرانند (ارتباطات درون خانواده) بنابراین تعاملات والدین با کودک در درون خانواده سرمایه اجتماعی درون خانواده را شکل می دهد. سرمایه اجتماعی بیرون خانواده به روابط خارج از خانواده و در درون اجتماع کلی تر، اطلاق می شود که می تواند شامل ارتباطها و تعامل های با گروه های و نهادهایی همچون خویشاوندان، همسایگان، ارتباط با اولیاء و مربیان و مسئولان مدرسه باشد (کلمن، ۱۹۹۰).

پژوهشگران نشان دادند که سرمایه ها اجتماعی به طور فزاینده ای بر پیامدهای اجتماعی کودکان تأثیر می گذارند (پارسل و دوفر، ۲۰۰۱ و پارسل، دوفر و زیتو، ۲۰۱۰) به طوری که سرمایه های اجتماعی خانواده دارای اثراتی قوی بر مهارت های اجتماعی است و می تواند منجر به سازگاری اجتماعی بیشتر کودکان شود (پارسل، دوفر و زیتو، ۲۰۱۰). در مدل فرایندی فرزند پروری ویژگی های شخصیتی والدین به عنوان پیش آیند رشد اجتماعی کودک در نظر گرفته می شود و خود این ویژگی ها شخصیتی هم تحت تأثیر تاریخچه رشد و شبکه اجتماعی و زمینه های شغلی والدین قرار می گیرد؛ بنابراین منش های اخلاقی والدین که به نوعی نشان دهنده ویژگی های شخصیتی اخلاقی است می تواند نقش واسطه ای در تبیین مهارت های اجتماعی بر اساس سرمایه های اجتماعی داشته باشد (تاریان و شاو، ۲۰۱۸؛ آیزنبرگ، ۲۰۲۰؛ کوآی^۷ و همکاران، ۲۰۲۰ و کابسینها-آلاتی، مالکین و مونترویل، ۲۰۲۰).

در پژوهش حاضر گروه مورد مطالعه والدین بودند که به عنوان نزدیک ترین افراد به کودک در حال رشد هستند، چراکه در نظریه زیست بوم شناختی (برونفن برونر و موریس، ۲۰۰۶) که رویکردی سیستمی و فرایندی به رشد کودک و فرزند پروری دارد، ویژگی های والدین از مهم ترین عوامل تأثیرگذار بر رشد کودک به لحاظ اجتماعی است، چراکه ویژگی های بر شرایط خانواده که فوری ترین زمینه بوم شناختی برای کودک در حال رشد است، تأثیر می گذارد (برونفن برونر و موریس، ۲۰۰۶). ویژگی های حائز اهمیت والدین هم می تواند دربرگیرنده ویژگی های فردی و شخصیتی باشد که در پژوهش حاضر بر منش های اخلاقی تأکید شده است و هم شامل ویژگی های اجتماعی و بین فردی والدین باشد که در پژوهش حاضر به سرمایه اجتماعی خانواده توجه شده است؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر پیش بینی مهارت های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه ای منش های اخلاقی والدین است؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر پیش بینی مهارت های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه ای منش های اخلاقی والدین است.

روش

1. Nirvaez & Lapsley
2. Putnam
3. Coleman
4. Parcel & Dufur
5. Zo
6. Benberg
7. Güet all.
8. Gbecinha-Alati, Malikin & Montreuil

روش پژوهش به لحاظ هدف بنیادی و از نوع توصیفی همبستگی به روش مدل‌یابی معادلات ساختاری است جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه والدین دانش‌آموزان مقطع ابتدای شهر یزد بودند که در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل بودند. تعداد کل دانش‌آموزان مقطع ابتدایی در نواحی دوگانه شهر یزد ۸۴۳۱۴ نفر بودند که ناحیه ۱ دارای ۳۹۹۶۱ دانش‌آموز (دختر: ۱۹۹۶۲؛ پسر) و ناحیه ۲ دارای ۴۴۳۵۳ دانش‌آموز (دختر: ۲۱۱۶۶؛ پسر) بودند. در این پژوهش حجم نمونه طبق دیدگاه کلاین (۲۰۱۵)، بر اساس تعداد پارامترهای اندازه‌گیری شده در مدل به ازای هر پارامتر اندازه‌گیری شده در مدل بین ۱۰ تا ۲۰ مشارکت‌کننده انتخاب می‌شوند؛ بنابراین حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای (چندمرحله‌ای) ۴۰۰ شرکت‌کننده در نظر گرفته شد. ملاک ورود به پژوهش تحصیلات حداقل دیپلم و داشتن فرزند در مقطع ابتدایی برای والدین بود. با توجه به شیوع ویروس همه‌گیر کرونا پرسشنامه‌ها به صورت آنلاین در بستر گوگل فرم طراحی شد، پیوند آنلاین پرسشنامه از طریق شبکه‌های مجازی که در دسترس والدین قرار داشت، برای ایشان ارسال گردید. زمان فعال بودن پاسخ‌گویی به سؤالات پرسشنامه یک هفته در نظر گرفته شد. ملاک خروج پژوهش نیز مواردی نظیر پرسشنامه‌های مخدوش و ناقص بود. به منظور رعایت ضوابط اخلاقی پژوهش علاوه بر راهنمایی‌های لازم که در دستورالعمل پرسشنامه‌های آنلاین ارائه شد، به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که اطلاعات فقط در راستای اهداف مطالعه و بدون ذکر مشخصات هویتی مورد استفاده واقع خواهد شد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش معادلات ساختاری استفاده شد. جهت انجام تجزیه تحلیل داده‌ها و معادلات ساختاری از نرم‌افزارهای آماری SPSS23 و SmartPLS3 استفاده شد.

ابزار سنجش

پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (SSRS) (نسخه والدین): این پرسشنامه توسط گرشام و الیوت (۱۹۹۰) تهیه شد و فراوانی رفتارهای مؤثر بر رشد کفایت اجتماعی و انطباق دانش‌آموز در خانه و مدرسه را اندازه‌گیری می‌کند. این مقیاس دارای ۳۶ گویه و ۴ مؤلفه است. مؤلفه‌های این مقیاس شامل مؤلفه همکاری (رفتارهایی مانند کمک به دیگران و پیروی از قوانین و مقررات)؛ مؤلفه جرئت‌مندی (رفتارهایی مانند درخواست اطلاعات از دیگران، معرفی خود و واکنش نسبت به دیگران)؛ مؤلفه خودکنترلی (رفتارهایی که در موقعیت‌های بحرانی بروز پیدا می‌کنند، مانند پاسخ مناسب به خشم دیگران)؛ و مسئولیت‌پذیری (رفتارهایی که نشان‌دهنده مسئولیت‌پذیری در قبال وظایف و موقعیت‌ها) است. این مقیاس در یک طیف لیکرت ۳ درجه‌ای (۰ هرگز، ۱ گاهی و ۲ اغلب) نمره‌گذاری می‌شود. گرشام و الیوت (۱۹۸۹)، پایایی این مقیاس را به روش آلفای کرونباخ بین ۰/۷۰ تا ۰/۹۵ گزارش کردند.

در پژوهشی دیگر گرشام، الیوت، ونس و کوک (۲۰۱۱) در پژوهشی به بررسی روایی و اگر و همگرا این مقیاس پرداختند و نشان دادند که مقیاس مهارت اجتماعی و خرده مقیاس‌های آن با شاخص مشکلات رفتاری دارای همبستگی منفی (۰/۴۵- تا ۰/۷۴-)، با مقیاس مشکلات درونی سازی شده همبستگی (۰/۲۶- تا ۰/۷۲-) و با مقیاس مشکلات برونی‌سازی شده همبستگی (۰/۳۶- تا ۰/۸۴-) است که نشان‌دهنده روایی و اگر و این مقیاس و خرده مقیاس‌هایش رابطه‌ای مثبت با مقیاس‌های خودکنترلی (۰/۴۱ تا ۰/۶۹-)، اشتیاق^۸ (۰/۲۸ تا ۰/۷۱-) و همدلی (۰/۳۲ تا ۰/۵۷-) را نشان داد که روایی همگرا این مقیاس را تأیید می‌کند.

این پرسشنامه در پژوهش داخلی عباسی اسفجیر و خطیبی (۱۳۹۵) هنجاریابی شد، روایی این ابزار به روش تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفت و شاخص‌های برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی حاکی از برازش این مدل است $GFI=0.92$ ، $X^2/df=2.79$ ، $CFI=0.93$ و $RMSEA=0.093$. در این پژوهش برای نمره کل پرسشنامه آلفای کرونباخ ۰/۹۱ برای مؤلفه‌های همکاری ۰/۹۴، جرئت ورزی ۰/۹۱، مسئولیت‌پذیری ۰/۹۲ و خودکنترلی ۰/۸۰ محاسبه گردید. جهت استفاده از این ابزار تحلیل عاملی تأییدی به روش PLS-SEM صورت گرفت. بارهای عاملی در PLS-SEM از طریق محاسبه مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که باید این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۰/۴۰ شود (هایر، هولت، رینگل و سارستد، ۲۰۱۶). در سازه

1. Kline
 2. social skills rating system (SSRS)
 3. Gesham, Elliott, Vance & Cook
 4. Problem behaviors
 5. Internalizing
 6. Externalizing
 7. Self-control
 8. Engagement
 9. Empathy
 10. Hir, Hult, Ringle & Sarstedt

مهارت‌های اجتماعی نیز از بعد مسئولیت‌پذیری سؤال شماره ۲۰ به دلیل بار عاملی ضعیف حذف شد. مدل نهایی به لحاظ شاخص‌های برازش مدل قبل از اصلاح مدل ($SRMR=0/09$ و $NFI=0/59$) و بعد از اصلاح مدل ($SRMR=0/84$ و $NFI=0/61$) است که نشان‌دهنده بهبود شاخص‌ها بعد از اصلاح مدل است. در پژوهش حاضر مقدار آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه $0/90$ محاسبه شد و این شاخص برای مؤلفه‌های همکاری $0/83$ ، جرئت ورزی $0/75$ ، مسئولیت‌پذیری $0/71$ و خودکنترلی $0/80$ محاسبه گردید.

پرسشنامه سرمایه اجتماعی خانواده اکبری (FSCQ): این پرسشنامه توسط اکبری (۱۳۹۳) بر اساس نظریه سرمایه اجتماعی کلمن (۱۹۹۰) تهیه شده است (اکبری، ۱۳۹۳). این پرسشنامه دارای ۳۳ گویه و ۲ مؤلفه سرمایه اجتماعی درونی خانواده و سرمایه اجتماعی بیرونی خانواده است. این مقیاس در یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (۱ خیلی کم، ۲ کم، ۳ متوسط، ۴ زیاد و ۵ خیلی زیاد) نمره‌گذاری می‌شود. سفیری، کمالی و خاتون مصلح (۱۳۹۵)، در پژوهش خود برای سرمایه اجتماعی درون خانواده آلفای کرونباخ $0/93$ و برای سرمایه اجتماعی بیرون خانواده آلفای $0/91$ را گزارش کردند. جهت استفاده از این ابزار تحلیل عامل تأییدی به روش PLS-SEM صورت گرفت و نتایج آن نشان داد در سازه سرمایه اجتماعی خانواده سوالات ۴، ۱۰، ۹، ۱۷، ۱۴ و ۳۰ دارای بار عاملی کمتر از $0/40$ بوده‌اند که از تحلیل حذف شدند. مدل نهایی به لحاظ شاخص‌های برازش مدل قبل از اصلاح مدل ($SRMR=0/15$ و $NFI=0/51$) و بعد از اصلاح مدل ($SRMR=0/09$ و $NFI=0/63$) است که نشان‌دهنده بهبود شاخص‌ها بعد از اصلاح مدل است. در پژوهش حاضر پایایی به روش آلفای کرونباخ برای مؤلفه سرمایه اجتماعی بیرون خانواده $0/76$ و برای مؤلفه درون خانواده $0/86$ محاسبه شد.

پرسشنامه منش‌های اخلاقی (MCQ): این ابزار بر اساس فرم بلند پرسشنامه‌ی منش‌های اخلاقی خرمایی و قائمی (۱۳۹۷) ساخته شده است. این پرسشنامه شامل ۲۴ گویه و ۸ مؤلفه است که شامل (۱) منش آداب‌گرایانه/گستاخانه؛ (۲) منش پارسایانه/انکارورزانه؛ (۳) منش وظیفه‌گرا/تساهل‌گرا؛ (۴) منش بخشش‌گرا/تقابل‌گرا؛ (۵) منش تبعیت‌گرا/طغیان‌گرا؛ (۶) منش استقلال‌گرا/وابستگی‌گرا؛ (۷) منش صداقت‌گرا/نیرنگ‌بازانه (۸) منش حساسیت‌گرا/بی‌تفاوت‌گرا است. این مقیاس در یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (۱ کاملاً درست، ۲ درست، ۳ بین درست و نادرست، ۴ نادرست و ۵ کاملاً نادرست) نمره‌گذاری می‌شود. خرمایی و حکمت (۱۳۹۸) برای کل پرسشنامه آلفای کرونباخ $0/86$ و برای خرده مقیاس‌های این ابزار به ترتیب $0/92$ ، $0/75$ ، $0/64$ ، $0/61$ ، $0/72$ ، $0/50$ ، $0/72$ و $0/70$ به دست آوردند. در پژوهش بارانی و خرمایی (۱۴۰۰) روایی این ابزار به روش تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفت و شاخص‌های برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی حاکی از برازش این مدل است ($PCLOSE=0/11$ و $RMSEA=0/05$). جهت استفاده از این ابزار تحلیل عامل تأییدی به روش PLS-SEM صورت گرفت و نتایج آن نشان داد در سازه منش‌های اخلاقی در بعد منش تبعیت‌گرا سؤال شماره ۳ نیز دارای بار عاملی ضعیفی بود که از تحلیل حذف شد. در پژوهش حاضر نیز مقدار آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه $0/87$ محاسبه شد و این شاخص برای منش آداب‌گرایانه/گستاخانه $0/60$ ؛ منش پارسایانه/انکارورزانه $0/72$ ؛ منش وظیفه‌گرا/تساهل‌گرا، $0/77$ ؛ منش بخشش‌گرا/تقابل‌گرا $0/72$ ؛ منش تبعیت‌گرا/طغیان‌گرا، $0/70$ ؛ منش استقلال‌گرا/وابستگی‌گرا، $0/67$ ؛ منش صداقت‌گرا/نیرنگ‌بازانه، $0/63$ و منش حساسیت‌گرا/بی‌تفاوت‌گرا، $0/27$ مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. با توجه به پایین بودن ضرایب آلفای کرونباخ در منش اخلاقی حساسیت‌گرا این مؤلفه از تحلیل حذف شد. مدل نهایی PLS-SEM به لحاظ شاخص‌های برازش قبل از اصلاح مدل ($SRMR=0/10$ و $NFI=0/50$) و بعد از اصلاح مدل ($SRMR=0/09$ و $NFI=0/62$) است که نشان‌دهنده بهبود شاخص‌ها بعد از اصلاح مدل است.

یافته‌ها

اطلاعات جمعیت شناختی والدین شرکت‌کننده در پژوهش از نظر جنسیت، سن و سن فرزند به صورت زیر است: والدین شرکت‌کننده در پژوهش حاضر شامل ۳۸۲ نفر بودند که از ۳۳۹ نفر (۸۸/۷ درصد) مادر و ۴۳ نفر (۱۱/۳ درصد) پدر تشکیل شدند. میانگین و انحراف معیار سن مادران ($34/75 \pm 2/91$) سال و میانگین و انحراف معیار سن پدران ($38/37 \pm 6/96$) سال بود. میانگین و انحراف معیار سن فرزندان نیز برابر با ($9/12 \pm 2/91$) بود.

1. Family social capital questionnaire (FSCQ)

2. Moral character questionnaire (MCQ)

مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین
children's social skills based on family social capital according to the mediating role of parents' moral character

در پژوهش حاضر اطلاعات آمار توصیفی شامل شاخص‌های تمایل مرکزی میانگین و پراکندگی انحراف معیار است که در ادامه آورده شده است. برای متغیر منش‌های اخلاقی میانگین و انحراف معیار برای مؤلفه‌های آداب‌گرایانه، (۱۲/۷۳±۱/۸۸)؛ پارسایانه، (۱۲/۲۳±۱/۸۸)؛ وظیفه‌گرا، (۱۲/۲±۲/۱۸)؛ بخشش‌گرا، (۱۲/۰۵±۲/۳۴)؛ تبعیت‌گرا، (۱۲/۷۹±۱/۶۸)؛ استقلال‌گرا، (۱۰/۱۷±۲/۲۴)؛ صداقت‌گرا، (۸/۵۱±۲/۱۶۸۸)؛ حساسیت‌گرا، (۱۱/۰۸±۱/۷۸) و نمره کل منش‌های اخلاقی، (۹۳/۸۷±۱۰/۹۶) بود. برای متغیر مهارت اجتماعی میانگین و انحراف معیار در مؤلفه همکاری، (۱۴/۳۱±۳/۳۱)؛ جرئت‌ورزی، (۱۴/۰۹±۳/۳۲)؛ مسئولیت‌پذیری، (۹/۰۲±۲/۶۴)؛ خودکنترلی، (۳/۳۴±۱۱/۳۶) و میانگین نمره کل مهارت اجتماعی، (۴۶/۹۲±۱۰/۶۶) بود. برای متغیر سرمایه اجتماعی میانگین و انحراف معیار در مؤلفه درون خانواده، (۳۹/۷۸±۹/۰۷)؛ بیرون خانواده، (۴۱/۱۳±۷/۱۲)؛ و نمره کل سرمایه اجتماعی، (۱۰۱/۴۷±۱۴/۵۹) بود. در جدول ۱، همبستگی بین سرمایه اجتماعی خانواده والدین و منش اخلاقی والدین، مهارت اجتماعی فرزندان آورده شده است.

جدول ۱. همبستگی بین سرمایه اجتماعی خانواده والدین و منش اخلاقی والدین، مهارت اجتماعی فرزندان

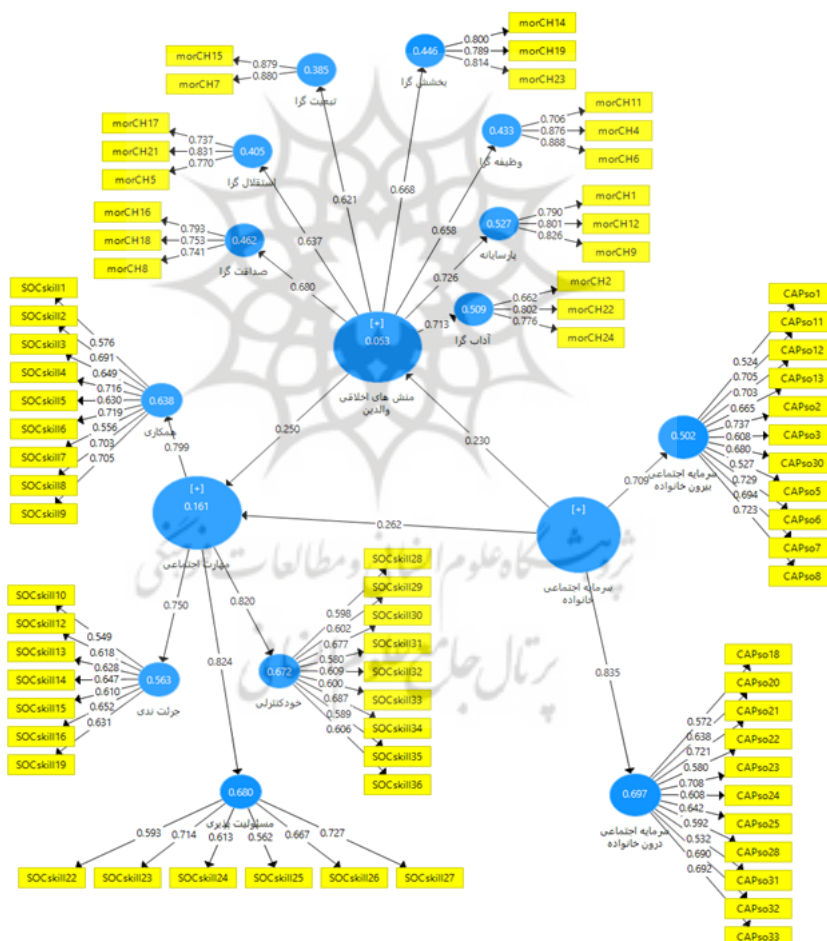
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
س. ا. ج. برون خانواده	۱																
س. ا. ج. درون خانواده	۰/۳۳**	۱															
س. ا. ج. کل	۰/۷۴**	۰/۸۴**	۱														
م. اخ. آداب‌گرا	۰/۲۵**	۰/۲۳**	۰/۲۷**	۱													
م. اخ. پارسایانه	۰/۲۰**	۰/۱۱*	۰/۱۸**	۰/۵۴**	۱												
م. اخ. وظیفه‌گرا	۰/۲۱**	۰/۱۳**	۰/۱۸**	۰/۳۸**	۰/۴۰**	۱											
م. اخ. بخشش‌گرا	۰/۱۶**	۰/۱۷**	۰/۱۹**	۰/۴۹**	۰/۶۸**	۰/۳۴**	۱										
م. اخ. تبعیت‌گرا	۰/۱۶**	۰/۰۰۱	۰/۰۵۵	۰/۳۳**	۰/۴۵**	۰/۳۱**	۰/۳۳**	۱									
م. اخ. استقلال‌گرا	۰/۱۵**	۰/۱۰*	۰/۱۳**	۰/۳۶**	۰/۴۲**	۰/۳۴**	۰/۴۴**	۰/۲۵**	۱								
م. اخ. صداقت‌گرا	۰/۵۳**	۰/۶۰**	۰/۷۳**	۰/۱۶**	۰/۱۷**	۰/۱۸**	۰/۱۴**	۰/۰۵۲	۰/۱۱*	۱							
م. اخ. حساسیت‌گرا	۰/۲۳**	۰/۰۳۳	۰/۱۳**	۰/۲۷**	۰/۳۱**	۰/۳۷**	۰/۱۹**	۰/۲۶**	۰/۲۹**	۰/۱۰*	۱						
م. اخ. کل	۰/۲۹**	۰/۱۵**	۰/۲۳**	۰/۷۱**	۰/۷۸**	۰/۶۶**	۰/۶۷**	۰/۶۲**	۰/۶۳**	۰/۱۹**	۰/۵۸**	۱					
م. ا. ج. همکاری	۰/۳۰**	۰/۱۷**	۰/۲۴**	۰/۱۶**	۰/۱۸**	۰/۲۶**	۰/۳۰**	۰/۲۸**	۰/۲۲**	۰/۱۶**	۰/۰۶	۰/۲۸**	۱				
م. ا. ج. جرئت‌ورزی	۰/۳۷**	۰/۲۴**	۰/۳۳**	۰/۱۷**	۰/۰۴	۰/۰۹۶	۰/۱۰	۰/۰۸	۰/۱۳**	۰/۱۶**	۰/۰۵	۰/۳۹**	۰/۱۵**	۱			
م. ا. ج. مسئولیت‌پذیری	۰/۳۱**	۰/۱۷**	۰/۲۵**	۰/۱۹**	۰/۱۸**	۰/۲۶**	۰/۱۷**	۰/۱۸**	۰/۱۱*	۰/۱۳**	۰/۳۱**	۰/۵۶**	۰/۵۸**	۰/۳۱**	۱		
م. ا. ج. خودکنترلی	۰/۲۷**	۰/۱۲*	۰/۲۰**	۰/۱۳**	۰/۱۲**	۰/۲۲**	۰/۱۴**	۰/۱۸**	۰/۲۳**	۰/۱۳**	۰/۱۳**	۰/۲۶**	۰/۴۵**	۰/۴۶**	۰/۶۶**	۱	
م. ا. ج. کل	۰/۳۷**	۰/۲۲**	۰/۳۲**	۰/۲۱**	۰/۱۶**	۰/۲۶**	۰/۱۹**	۰/۲۵**	۰/۲۴**	۰/۱۸**	۰/۱۱*	۰/۳۱**	۰/۷۹**	۰/۷۶**	۰/۸۵**	۰/۸۲**	۱

* $P < 0/05$ ** $P < 0/01$

با توجه به نتایج ماتریس همبستگی می‌توان گفت بین اکثر متغیرهای موجود در مدل روابط معنی‌داری وجود دارد. همبستگی بین نمره کل سرمایه اجتماعی با منش‌های اخلاقی ($I=0/23$) و همچنین مهارت‌های اجتماعی ($I=0/32$) مثبت و معنی‌دار است. رابطه بین منش‌های اخلاقی نیز با مهارت‌های اجتماعی فرزندان ($I=0/31$) نیز مثبت و معنی‌دار است. روابط بین مؤلفه‌های متغیرها نیز در اکثر موارد در سطح $0/05$ و $0/01$ معنی‌دار است.

در پژوهش حاضر داده‌های مفقودشده شناسایی شد، به طوری که در مؤلفه‌های پژوهش هنگامی که داده‌های مفقودشده بیش از ۱۵ درصد بودند، به توصیه‌های هیر و همکاران (۲۰۱۶) آن مورد از تحلیل حذف و هنگامی که کمتر از ۵ درصد مقادیر در هر شاخص مفقودند، از جایگزین میانگین استفاده شد. داده‌های پرت‌آچند متغیری قبل از اجرای PLS-SEM و با استفاده از شاخص فاصله مهالونوبیس مشخص شدند و در بیشتر موارد، از مجموعه داده حذف شدند.

برای ارزیابی اینکه آیا داده‌ها از توزیع نرمال پیروی می‌کنند، از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شد و همچنین دو معیار کجی و کشیدگی در توزیع مورد بررسی قرار گرفت که توسط هایلر و همکاران (۲۰۱۶) پیشنهاد شده است که به محقق امکان می‌دهد تا مشخص تا چه میزان داده‌ها از حالت طبیعی خارج هستند. نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنوف (K-S) در نمرات کل متغیر سرمایه اجتماعی خانواده، منش‌های اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی در سطح ($p < 0.05$) معنی‌دار نیست که نشان‌دهنده توزیع نرمال است؛ اما این آزمون برای مؤلفه‌ها در سطح ($p < 0.05$) معنی‌دار است که نشان می‌دهد توزیع این مؤلفه‌ها نرمال نیست. روش PLS-SEM که از روشی مبتنی بر واریانس هست نسبت به روش‌های دیگر معادلات ساختاری که مبتنی بر کوواریانس هستند (AMOS و LIZREL) وجود توزیع غیر نرمال مشکل زیادی ایجاد نمی‌کند (هایلر و همکاران، ۲۰۱۶) اما ملاک کجی/کشیدگی مطلق نیز باید بررسی شود چراکه تخطی از این ملاک نشان‌دهنده توزیع غیر قابل قبول داده‌ها است. نتایج نشان می‌دهد میزان کجی/کشیدگی در زیر سطح و یا $1 \pm$ می‌باشند که نشان‌دهنده قابل قبول بودن توزیع داده‌ها است. در تحلیل معادلات ساختاری به روش PLS-SEM جهت بررسی مقدار هم خطی چندگانه شاخص VIF وجود دارد که برای این شاخص مقدار $3/3$ در حالت سخت‌گیرانه و مقدار $5/5$ در حالت عادی پیشنهاد شده است (هایلر و همکاران، ۲۰۱۶). در پژوهش حاضر نتایج شاخص VIF برای تمام متغیرهای آشکار در سطح ($VIF > 3$) است که نشان‌دهنده عدم وجود هم خطی است.

شکل (۱) نتایج معادلات ساختاری (خروجی نهایی PLS-SEM)

شکل ۱ نتایج نهایی مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری را در وضعیت استاندارد نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود مؤلفه‌ها دارای بار عاملی قابل قبولی با سازه‌های مربوطه هستند و روابط ساختاری بین متغیرهای مکنون نیز همه در سطح ($p < 0.01$) معنی‌دار است. یافته‌های مربوط به اثرات مستقیم و اثرات کل در جدول ۲ خلاصه شده است.

1. Kolmogorov-Smirnov test

مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین
children's social skills based on family social capital according to the mediating role of parents' moral character

جدول ۲. برآوردهای ضرایب اثر مستقیم و اثرات کل

اثرات کل			اثر مستقیم			جهت مسیرها
مقادیر P	آماره T	β	مقادیر P	آماره T	β	
۰/۰۰۱	۳/۴۰	۰/۲۳	۰/۰۰۱	۳/۵۲	۰/۲۳	سرمایه اجتماعی - منش‌های اخلاقی
۰/۰۰۰۱	۵/۱۸	۰/۲۸	۰/۰۰۲	۳/۱۴	۰/۲۶	سرمایه اجتماعی - مهارت اجتماعی
۰/۰۰۰۱	۳/۶۹	۰/۲۵	۰/۰۰۱	۰۳/۵۶	۰/۲۵	منش‌های اخلاقی - مهارت اجتماعی

نتایج جدول ۲ نشان‌دهنده آن است که مسیر مستقیم سرمایه اجتماعی خانواده به منش‌های اخلاقی معنی‌دار است ($\beta=0/23, p<0/001$)؛ یعنی می‌توان گفت سرمایه اجتماعی پیش‌بینی کننده مثبت منش‌های اخلاقی والدین است. یافته همچنین نشان داد مسیر مستقیم سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی معنی‌دار است ($\beta=0/26, p=0/002, T=3/14$)؛ یعنی سرمایه اجتماعی می‌تواند پیش‌بینی کننده مثبت مهارت اجتماعی فرزندان باشد و بالا رفتن سرمایه اجتماعی خانواده در والدین مهارت‌های اجتماعی در فرزندان نیز افزایش می‌یابد. مسیر مستقیم منش‌های اخلاقی به مهارت‌های اجتماعی معنی‌دار است ($\beta=0/25, p<0/001, T=3/14$)؛ یعنی با بالا رفتن نمره فرد در منش‌های اخلاقی مهارت اجتماعی در فرزندان نیز افزایش می‌یابد. یافته‌های مربوط به اثرات غیرمستقیم در جدول ۳ خلاصه شده است.

جدول ۳. برآوردهای ضرایب اثر غیرمستقیم

جهت مسیرها	β	آماره T	مقادیر P	شاخص VAF
سرمایه اجتماعی - منش‌های اخلاقی - مهارت اجتماعی	۰/۰۵۷	۱/۹۹	۰/۰۴۷	۲۰/۳٪

یافته جدول ۳ که اثر غیرمستقیم را نشان می‌دهد بیانگر آن است که مسیر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین ($\beta=0/057, p=0/047, T=1/99$) معنی‌دار است. شاخص شمول واریانس (VAF) جهت بررسی میزان نقش واسطه‌گری محاسبه شد که این شاخص از نسبت اثر غیرمستقیم به اثر کل مسیر حاصل می‌شود، این شاخص برای مسیر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین ($VAF=20/3\%$) محاسبه شد و با توجه به این که برای این شاخص بازه بین ۲۰٪-۸۰٪ نشان‌دهنده واسطه‌گری جزئی است؛ بنابراین می‌توان نقش واسطه‌گری جزئی را برای این مسیر در نظر گرفت. شاخص‌های برازش مدل در جدول ۴ نیز نشان‌دهنده بهبود شاخص‌ها بعد از اصلاح مدل است، اما در شاخص NFI مدل بعد از اصلاح به آستانه موردنظر نرسیده است.

جدول ۴. شاخص برازش قبل و بعد از اصلاح مدل

شاخص‌های برازش	قبل از اصلاح مدل		بعد از اصلاح مدل	
	مدل اشباع	مدل برآورد شده	مدل اشباع	مدل برآورد شده
SRMR	۰/۰۶۹	۰/۰۸۵	۰/۰۶۴	۰/۰۷۸
NFI	۰/۲۴	۰/۲۲	۰/۵۹	۰/۵۵
Theta rms	۰/۱۳		۰/۰۸۸	

مدل نهایی به لحاظ شاخص‌های برازش مدل قبل از اصلاح مدل ($NFI=0/22, SRMR=0/085$) و $NFI=0/55$ و $rms\ Theta=0/132$ و بعد از اصلاح مدل ($NFI=0/55, SRMR=0/078$) و $rms\ Theta=0/088$ است که نشان‌دهنده بهبود شاخص‌ها بعد از اصلاح مدل است.

هدف از پژوهش حاضر، تعیین نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی در پیش‌بینی مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی والدین بود. نتایج نشان داد سرمایه‌های اجتماعی می‌تواند به‌طور مستقیم و با واسطه منش اخلاقی، نقش پیش‌آیند برای مهارت‌های اجتماعی فرزندان داشته باشند. همان‌طور که نتایج پژوهش نشان داد مسیر مستقیم سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی معنی‌دار است. این بخش از یافته‌های پژوهش با نتایج و پارسل و دوفر (۲۰۰۱) و پارسل، دوفر و زیتو (۲۰۱۰) که نشان داده‌اند سرمایه‌های اجتماعی خانواده می‌توانند منجر به سازگاری اجتماعی کودک می‌شود، همسو است. در تبیین این بخش از یافته‌ها باید گفت همان‌طور که کلمن (۱۹۹۰) بیان می‌کند، سرمایه اجتماعی خانواده نشان‌دهنده یک گروه، شبکه اجتماعی و روابط بین افراد بالغ و کودکان است که برای کودک در حال رشد بسیار مهم است، سرمایه اجتماعی درون خانواده شامل زمانی است که والدین با یکدیگر و با فرزندان می‌گذرانند (ارتباطات درون خانواده) بنابراین تعاملات والدین با کودک در درون خانواده می‌تواند بر رشد مهارت‌های اجتماعی فرزندان مؤثر باشد و سرمایه اجتماعی برون خانواده به روابط خارج از خانواده و در درون اجتماع کلی‌تر، اطلاق می‌شود که می‌تواند شامل ارتباط‌ها و تعامل‌های با گروه‌های و نهادهایی همچون خویشاوندان، همسایگان ارتباط با اولیاء و مربیان و مسئولان مدرسه باشد. پژوهش در ارتباط با تأثیرات سرمایه اجتماعی بر سازگاری اجتماعی کودکان نشان داده که چگونه سرمایه‌های اجتماعی به‌طور فزاینده‌ای بر پیامدهای اجتماعی کودکان تأثیر می‌گذرانند. پارسل و دوفر (۲۰۰۱)، نشان داده‌اند که سرمایه‌های در زمینه‌های مختلفی مانند خانواده و مدرسه ایجاد شده‌اند، می‌توانند در تعامل با یکدیگر، سازگاری اجتماعی کودک را ارتقاء دهند، البته، سرمایه‌های خانواده دارای اثراتی به‌مراتب قوی‌تر از سرمایه‌های مدرسه هستند (پارسل، دوفر و زیتو، ۲۰۱۰). سرمایه‌های اجتماعی می‌توانند منجر به سازگاری اجتماعی بیشتر کودکان شود و این سازگاری می‌تواند خود را در مهارت‌های اجتماعی نشان دهد.

یافته‌های پژوهش نشان داد که سرمایه‌های اجتماعی خانواده می‌توانند با منش‌های اخلاقی در والدین همراه گردد. این بخش از یافته‌های همسو با نظرات و پژوهش‌های است که نشان دادند ویژگی‌های شخصیتی و به‌ویژه منش‌های اخلاقی تحت تأثیر محیط و روابط اجتماعی فرد قرار دارند (لاپسلی و ناروز، ۲۰۰۴؛ ناروز، ۲۰۰۶؛ آیزنبرگ، ۲۰۲۰ و کوآی و همکاران، ۲۰۲۰) همسو است. در تبیین این بخش از یافته‌ها باید گفت مطابق نظر ناروز (۲۰۰۶)، «شخصیت اخلاقی توسط سطوح مختلفی از تأثیرات اجتماعی از جمله روابط مراقبتی، جو فرهنگی و یک جامعه حامی در بستر زیست‌بومی اخلاقی پرورش می‌یابد» بنابراین می‌توان سرمایه‌های اجتماعی خانواده را از عوامل مؤثر در شکل‌گیری منش‌های اخلاقی دانست چراکه مطابق نظر این محققان منش‌های اخلاقی نمی‌تواند در خلأ شکل بگیرند، لذا تحت تأثیر بافت‌های فرهنگی و اجتماعی قرار می‌گیرد. منش‌ها، جزء آن دسته از صفاتی هستند که جنبه اکتسابی داشته و کمتر تحت تأثیر وراثت قرار دارند این ویژگی‌ها می‌توانند تحت تأثیر عوامل موقعیتی و بافتی چون شبکه‌های ارتباط اجتماعی قرار گرفته و منجر به بروز رفتار در فرد گردند. منش‌های اخلاقی نیز ویژگی‌های فردی هستند که ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی را در خود جای داده‌اند. منش‌های اخلاقی نیز جنبه‌های اکتسابی داشته و همچنین تحت تأثیر سرمایه اجتماعی فرد قرار دارند که انباشت روابط اجتماعی سازگارانۀ فرد هست؛ بنابراین وجود سرمایه اجتماعی در بستر خانواده می‌توان منش‌های مثبت اخلاقی را در والدین گسترش دهد.

یافته‌های پژوهش مبنی بر ارتباط منش‌های اخلاقی با مهارت‌های اجتماعی فرزندان همسو با دیدگاه‌های محققانی است که بر این باورند که ویژگی‌های شخصیتی والدین می‌تواند بر رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان مؤثر باشند (بلسکی و بارندز، ۲۰۰۲؛ بورشتاین و همکاران، ۲۰۱۱؛ تاربان و شاو، ۲۰۱۸؛ آیزنبرگ، ۲۰۲۰؛ کوآی و همکاران، ۲۰۲۰ و کابسینها-آلاتی، مالکین و مونتروئیل، ۲۰۲۰). در تبیین این یافته باید گفت ویژگی‌های والدین همان‌طور که در مدل فرایند فرزند پروری بیان شد می‌تواند از طریق تأثیراتی که روی شیوه فرزند پروری دارد منجر به رشد مهارت‌های اجتماعی و یا حتی کاهش مهارت‌ها در فرزند گردد. با توجه به ابعاد مهارت‌های اجتماعی فرزندان که دربرگیرنده مسئولیت‌پذیری، خودکنترلی، همکاری و جرئت‌مندی است و همچنین مؤلفه‌های منش اخلاقی، می‌توان استدلال کرد که والدین دارای منش وظیفه‌گرا فرزندان مسئولیت‌پذیرتری و به لحاظ اجتماعی شایسته‌تری را خواهند داشت. والدین بخشش‌گرا بیشتر با مدارا با فرزند خود برخورد داشته و از خطاهای او چشم‌پوشی می‌کند و این منش والدین در روابط اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی فرزندان که شامل ابعاد همکاری، جرئت‌ورزی و خودکنترلی، مسئولیت‌پذیری می‌تواند مؤثر واقع شود. منش اخلاقی تبعیت‌گرا شامل صفات هستند که هسته محوری آن‌ها نفی صفات خودخواهانه مبتنی بر تخریب و آسیب به دیگران است که نشان‌دهنده نفی صفات خودخواهانه است که می‌تواند منجر به تشویق فرزند به همکاری، مسئولیت‌پذیری خودکنترلی شود. منش اخلاقی صداقت‌گرا که شامل تأیید ارزش‌های

مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین
children's social skills based on family social capital according to the mediating role of parents' moral character

درست کارانه (صادق، راست‌گو و...) و نفی صفات خودخواهانه و مبتنی بر فریب دیگران (فریبکار، کلاه‌بردار و...) است می‌تواند منجر به رشد بهتر مهارت‌های اجتماعی در فرزندان گردد.

به‌طور خلاصه نتایج پژوهش حاضر نشان داد که مهارت اجتماعی در فرزندان می‌تواند تحت تأثیر سرمایه اجتماعی خانواده قرار گیرد، منابعی که در درون و بیرون از خانواده می‌تواند به رشد کودک کمک کند و همچنین بستر اجتماعی لازم برای بروز مهارت اجتماعی فراهم آورد. از سویی دیگر نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی می‌تواند به‌واسطه‌ی تأثیری که بر منش اخلاقی والدین دارد منجر به رشد مهارت اجتماعی می‌گردد. منش‌های اخلاقی نیز تحت تأثیر داشته‌ها و منابع اجتماعی قرار داشته و رشد می‌کنند و همچنین منش‌های مثبت اخلاقی بستر مناسب روابط والد-کودک را برای اجتماعی شدن فرزندان فراهم می‌کند که لازمه مهارت‌های چون همکاری، مسئولیت‌پذیری، جرئت ورزی و خودکنترلی است.

علاوهم، تلاش پژوهش حاضر جهت رفع محدودیت‌های موجود، پژوهش حاضر همچنان کاستی‌هایی دارد که میتوان به طرح پژوهش حاضر اشاره کرد که مبتنی بر همبستگی است، بنابراین باید در استنباط علیّ جانب احتیاط رعایت شود. از سویی دیگر پژوهش حاضر از بین ابعاد سرمایه‌های انسانی بر سرمایه اجتماعی تاکید دارد، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی محققان به نقش سایر ابعاد سرمایه‌های انسانی چون سرمایه اقتصادی و فرهنگی نیز توجه شود و نقش این عوامل را نیز پیش‌بینی مهارت اجتماعی موردتوجه قرار دهند.

منابع

- اکبری، ن. (۱۳۹۳). سنجش رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و شهروندی فعال جوانان مجرد ۱۸-۳۲ سال شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه الزهرا (س).
- بارانی، ح. و خرمائی، ف. (۱۴۰۰). رابطه منش‌های اخلاقی با ابعاد بی‌صدافتی تحصیلی با توجه به نقش واسطه‌ای خودفریبی. *فصلنامه روانشناسی*، ۲۴، ۴۵۴-۴۷۰، ۴.
- خرمائی، ف. و حکمت، ع. (۱۳۹۸). رابطه منش‌های اخلاقی و رفتارهای پرخطر رانندگی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز.
- خرمائی، ف. و قائمی، م. (۱۳۹۷). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه منش‌های اخلاقی. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه شیراز.
- سفیری، خ.، کمالی، ا.، و مصلح، ن. (۱۳۹۴). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و مشارکت دینی با هویت دینی نوجوانان. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۱۵، ۱۶۲-۱۹۸، ۱۵، ۳.
- عباسی اسفنجیر، ع. و خطیبی، ف. (۱۳۹۵). هنجاریابی سیستم درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و لیوت (۱۹۹۰) برای کودکان پیش‌دبستانی شهر آمل. *روان‌سنجی*، ۵۰، ۷۷-۹۶.
- Adebisi, R. O., Iroham, N. S. & Amwe, R. A. (2014). The efficacy of social stories intervention for improving social behaviours in children with autism spectrum disorders: A meta-analysis. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 30(1), 1599-1612.
- Angélico, A., Paulo, C. J., Alexandre S. & Louriero, S. R. (2013). Social anxiety disorder and social skills: A critical review of the literature. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 7 (4), 16-33.
- Bornstein, M. H., Hahn, C.-S., & Haynes, O. M. (2011). Maternal personality, parenting cognitions, and parenting practices. *Developmental Psychology*, 47(3), 658-675.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Handbook of child psychology: Theoretical model of human development New York, NY: John Wiley, 793-828.
- Cabecinha-Alati, S., Malikin, H., & Montreuil, T.C. (2020). Emotion regulation and personality as predictors of mothers' emotion socialization practices. *Family Relation*, 69 (11), 1055-1072.
- Cohen, T., & Morse, L. (2014). Moral character: What it is and what it does. *Research in Organizational Behavior*, 34(3), 43-61.
- Coleman, J. S. (1990). Commentary: Social Institutions and Social Theory. *American Sociological Review*, 55(3), 333.
- Eisenberg, N. (2020). Findings, issues, and new directions for research on emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 664-670.
- Garrote, A. (2017). The relationship between social participation and social skills of pupils with an intellectual disability: A study in inclusive classrooms. *Frontline Learning Research*, 5 (1): 1-15.
- Gresham F. M., & Elliott S. N. (1990). Social Skills Rating System: Manual. Circle Pines, MN: American Guidance.
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1989). Social skills assessment technology for LD students. *Learning Disability Quarterly*, 12, 141-152.
- Gresham, F. M., Elliott, S. N., Vance, M. J., & Cook, C. R. (2011). Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. *School Psychology Quarterly*, 26(1), 27-44.

- Hair, J. F., Hult, G. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. A. (2016). Primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM). SAGE Publications, Inc.
- Henriques, G. (2016). The behavioral shutdown theory of depression. *Psychology Today*.
- Kamper-DeMarco, K. E., Shankman, J., Fearey, E., Lawrence, H. R., & Schwartz-Mette, R. A. (2020). Linking social skills and adjustment. *Social Skills Across the Life Span*, 47–66
- Kingery, J. N., Erdley, C. A., & Scarpulla, E. (2020). Developing social skills. *Social Skills Across the Life Span*, 25–45.
- Kline, R. B. (2015). Principles and practices of structural equation modeling (Forth Eds). New York: Guilford.
- Kyung, L.W., Sun, J.Y. (2020). Adolescent Extracurricular Activity Participation Associations with Parenting Stress. Mother–Adolescent Closeness. And Social Skills. *Children and Youth Services Review*, 105-110.
- Lapsley, D. K., Narvaez, D. (2004). A Social-Cognitive Approach to the Moral Personality. Moral development, self, and identity Lawrence Erlbaum Associates Publishers;189-212.
- Narvaez, D. (2006). Integrative Ethical Education, in edited by Killen, M. and Smetana, J. (Eds.), *Handbook of Moral Development Erlbaum, Mahwah, NJ*;703–733.
- Narvaez, D., & Lapsley, D. K. (2009). *Personality, Identity, and Character: Explorations in Moral Psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Parcel, T. L., Dufur, M. J., & Zito, R. C. (2010). Capital at home and at school: A review and synthesis. *Journal of Marriage and Family*, 72, 828–846
- Parcel, T. L. & Dufur, M. J. (2001). Capital at home and at school: Effects on child social adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 63, 32 – 47.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster
- Taraban, L., & Shaw, D. S. (2018). Parenting in context: Revisiting Belsky's classic process of parenting model in early childhood. *Developmental Review*, 48, 55–81.

مهارت‌های اجتماعی فرزندان بر اساس سرمایه اجتماعی خانواده با توجه به نقش واسطه‌ای منش‌های اخلاقی والدین
children's social skills based on family social capital according to the mediating role of parents' moral character

شپوهنگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی